

PAMBIQ TOXUMÇULUĞU İŞİ SİSTEMLİ ŞƏKİLDƏ QURULMALIDIR

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2017-ci il yanvarın 10-da Nazirlər Kabinetinin 2016-cı ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasda demişdir: “Keçən il kənd təsərrüfatının inkişafında uğurlu il olmuşdur. Biz artıma nail ola bildik. Bu il bu artım hesab edirəm ki, daha da böyük rəqəmlərlə ölçülməlidir. Kənd təsərrüfatı ilə bağlı bir neçə əsas istiqaməti qeyd etmək istərdim. Mən çox şadam ki, biz ilk növbədə Azərbaycanda uzun illər ərzində tənəzzülə uğrayan pambıqçılığı bərpa edə bilmişik.

Artıq bərpa prosesi başlayıb. Biz pambıqçılığın şöhrətini qaytarırıq. Keçən il bir qədər gecikməyimizə baxmayaraq, biz yaxşı nəticələr əldə etdik. Əgər 2015-ci illə müqayisə etsək, 2015-ci ildə cəmi 18 min hektarda pambıq əkilmişdir, - görürük ki, 2016-cı ildə artıq 51 min hektarda pambıq əkilmişdir. Əgər 2015-ci ildə 35 min ton pambıq tədarük olunubsa, keçən il təxminən 90 min tona yaxın pambıq tədarük edilib. Bu il üçün böyük planlarımız var. Bu planlar bu yaxınlarda qəbul ediləcək Dövlət Investisiya Proqramında da öz əksini tapacaq. Biz bu il pambıq sahələrini yenə də artırmalıyıq. Əgər keçən il 51 min hektarda pambıq əkilibse, bu il ən azı 120 min hektarda pambıq əkilməlidir.

Cənab Prezidentimiz İlham Əliyevin respublikamızda pambıqçılığın inkişafı ilə bağlı verdiyi göstəriş və tapşırıqlar bu sahənin toxumçuluğunun bölgələr üzrə elmi əsaslarla qabaqcıl təcrübələrə istinad etməklə inkişafını gündəmə gətirmişdir.

Pambıqçılıq vaxtilə respublikamızın iqtisadiyyatında böyük rol oynamış, aran rayonlarında əhalinin əsas gəlir mənbəyi olmuşdur. Pambıq strateji əhəmiyyətə malik olan texniki bitkidir. Onun əsas məhsulu olan lifə dünya bazarında daimi tələbat vardır. Xam pambıqdan 250-dən çox müxtəlif məmulatlar alınır. Hesablamalar göstərir ki, hektardan 20 sentner xam pambıqdan 4840 metr parça, 172 kq yağ, 452 kq jıx, 30 kq sabun, 160 kq toxumluq çiyid, 70 kq linter istehsal olunur.

Respublikamızda aparılan aqrar islahatlardan sonra köhnə təsərrüfat sistemlərinin dağılması, pambıq toxumçuluğu üzrə “ELİT” laboratoriyalarının fəaliyyətinin dayanmasına və onların maddi-texniki bazasının dağılmasına, kadrların bu sahədən uzaqlaşmasına səbəb olmuşdur. Yaxın gələcəkdə hər il ölkədə ən azı 100-250 min hektar sahədə pambıq əkiləcək və buna təqribən 10-16 min ton arasında toxum sərf ediləcəkdir. Hazırda respublikamıza xaricdən rayonlaşmamış gec yetişən pambıq sortlarının toxumları gətirilir. Bu isə ölkəmizdən xaricə hər il külli miqdarda valyutanın çıxarılmasına səbəb olur. Ona görə də respublikamızda pambıq toxumçuluğu işi elmi əsaslarla yenidən qurulmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu, olduqca vacib və əhəmiyyətli bir işdir.

Toxum-kənd təsərrüfatı bitki sortlarının təkrar istehsalı üçün istifadə edilən bitkilərin generativ (toxum) və vegetativ (çiling, ting, şitil, soğanaq, kök yumruları və s.) orqanıdır. Pambıq bitkisindən yüksək məhsul almağın şərtlərindən biri də yüksək və keyfiyyətli toxumların vaxtında səpilməsidir. Səpin üçün toxum materialı birinci yığımdan götürülür. Çiyidin yetişməsi yığımdan sonra davam edir. Bu bir çox amillərdən - aqrotexniki tədbirlərdən, hava şəraitindən, növdən, sortdan, yığımdan asılı olaraq, yığımdan sonra çiyidin yetişmə müddəti bir neçə gündən bir neçə aya

qədər davam edə bilər.

Səpin materialı müəyyən dövlət standartlarına cavab verməlidir. Standartın tələbinə cavab verən toxumlar kondisiyalı toxumlar adlanır. Standartın tələbinə cavab verməyən toxumların səpini qəti qadağandır.

Pambıq toxumlarının səpin keyfiyyətini göstərən Dövlət Standartı tərəfindən əsas göstəricilərə görə norma müəyyənləşdirilib: cücərmə qabiliyyəti, nəmlik, sortluq, mexaniki zədələnmə, qalıq tüklülük.

Pambıq toxumlarının cücərmə qabiliyyəti laboratoriya şəraitində normal cücərtilər verən toxumların miqdarına deyilir və faizlə ifadə olunur. Cücərmə qabiliyyətindən asılı olaraq pambıq toxumları üç sinfə bölünür: 1-ci sinif 95%, 2-ci sinif 90%, 3-cü sinif 85%. Səpin üçün cücərmə qabiliyyəti ən azı 85% olan toxumlardan istifadə olunur.

Toxumun nəmliyi Orta Asiyada

və Qazaxıstan Respublikasında əl ilə yığılan toxumlarda 9,0%-dən, maşınla yığılanlarda isə 10,0%-dən çox olmamalıdır. Azərbaycanda 1% artıq götürülməyə icazə verilir.

Səpin materialı yüksək sortluluq əlamətinə malik olmalıdır. Səpin materialının sortluluğu müvafiq sortun irsi əlamət və xüsusiyyətinə malik olan toxumların miqdarı ilə müəyyən edilir. Sortluq faizlə göstərilir. Sortluq faizi nə qədər yüksək olarsa, bitkilər bir o qədər eyni cinsli təmiz və yüksək məhsul verər. Sort təmizliyinə görə elit toxumlar 100%, I reproduksiya 99%, II reproduksiya 98%, III reproduksiya 96% olmalıdır.

Elit toxumlarda heç bir qarışıq olmamalıdır. Birinci reproduksiya toxumlarda isə çox sort qarışığının olması yol verilməzdir. Toxumun sortluğu sahədə aprobeziya yolu ilə müəyyən edilir və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilir.

Zədələnməmiş toxumlar torpaqda tez çürüyə bilər. Ona görə də səpin materialında mexaniki zədələnməmiş toxumların miqdarı çox olmamalıdır. Dövlət standartına görə əllə yığılmış toxumluq xam pambıqda 5%, maşınla yığımda isə 7%-ə qədər mexaniki zədələnməmiş toxumların olmasına yol verilir.

Səpin materialında pəmbə altından başqa toxumların üzərində əlavə qalan liflərin olması bərabər çıxışlı cücərtilərin alınmasına mənfi təsir göstərir. Eyni zamanda, tüklü toxumlarla səpin aparıldıqda tüklər bir-birinə dolaşaraq topa əmələ gətirir. Bu da səpici aqreqatın burlarını, disklerini, gözcüklərini tutur və toxumların normal düşməsinə maneəçilik törədir və əkinlərin seyrək alınmasına səbəb olur. Odur ki, tüklü toxumlarda tüklülük, onların kütləsinin 0,8%-dən, lüt toxumlarda isə 0,4%-dən çox olmamalıdır. Səpin materialında əlaq otlarının toxumlarının və diri zərərvericilərin olması yolverilməzdir.

Bu gün respublikada mövcud olan Pambıq - “ELİT” laboratoriyasının maddi-texniki bazası və kadr potensialı faktiki olaraq pambıq toxumçuluğunun yüksək elmi səviyyədə təşkilini mümkün edər. İş-

də əsaslı dönüş yaratmaq, pambıq istehsalı ilə məşğul olan fermer və kəndli təsərrüfatlarının yüksək keyfiyyətli toxum materialı ilə təmin etmək olduqca vacibdir.

Respublikada mövcud olan pambıq toxumçuluğu üzrə “ELİT” laboratoriyalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, kadrların hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsinə və toxumçuluq üzrə qanunların həyata keçirilməsinə nail olmaqla pambıq toxumçuluğunun bütün səviyyələrdə inkişafını və ölkəni yüksək keyfiyyətə malik pambıq toxumu ilə təmin etmək olar. Ona görə də respublikamızda pambıq toxumçuluğu işini sistemli şəkildə təşkil etmək üçün aşağıdakı təkliflərin yerinə yetirilməsi lazımdır:

- Respublikada pambıq toxumçuluğu üzrə məşğul olan ən azı 4-5 “ELİT” təsərrüfatları yaradılmalı və onların maddi-texniki bazası möhkəmləndirilməlidir;

- keçmiş Pambıqçılıq İnstitutunda “ELİT” təsərrüfatlarının mütəxəssisləri üçün kurslar təşkil ediləcəkdir;

- toxumluq pambığın səpini, becərilməsi, toxumluq xam-pambığın yığılması və emalı zamanı alim və mütəxəssislər tərəfindən yerlərdə seminarlar keçirmək, yaranmış çətinlik və problemlərin həlli yolları araşdırılmalıdır;

- ilkin pambıq toxumçuluğunun qurulması və bu zaman seçmələrin, nümunələrin müəyyənləşdirilməsinə və toplanmasına ciddi fikir verilməlidir;

- gələcəkdə sort qarışığına yol verməmək üçün rayonlaşdırılmış istər yerli, istərsə də xarici tezyetişən 4-5 pambıq sortunun toxumçuluq işlərinin qurulması daha məqsədəuyğundur;

- “ELİT” təsərrüfatlarında yetişdirilmiş ilkin və elit toxum materialları özəl toxumçuluq təsərrüfatlarında artırılmalıdır;

- pambıq emalı zavodlarında toxumluq pambığın emalı, saxlanması, dərmanlanması, qablaşdırılması, etiketləşdirilməsi və pambıq istehsalçılarına çatdırılmasına ciddi nəzarət edilməlidir;

- istehsal olunmuş toxum materialına görə toxumçu fermerlərə əlavə subsidiyaların verilməsi yolları araşdırılmalıdır.

Beləliklə, gələcəkdə respublikamızda mövcud olan pambıq toxumçuluğu üzrə “ELİT” təsərrüfatlarının yaradılması pambıqçı fermerləri yüksək reproduksiya toxum materialı ilə təmin edəcəkdir ki, bu da öz növbəsində ölkədə yüksək və keyfiyyətli xam pambıq istehsalına səbəb olacaq, xam pambıq məhsulu sahədən itkisiz, vaxtılı-vaxtında yığılaçaqdır. Pambıq toxumu üçün xaricə valyuta axınının qarşısı alınacaqdır, 4-5 il müddətində respublikamızda pambıq toxumçuluğu işi sistemli şəkildə qurulacaqdır və fermerlər daha ucuz toxum materialı ilə təmin ediləcəkdir.

Həsənəli ASLANOV,
Bitki Mühafizə və Texniki Bitkilər
Elmi-Tədqiqat İnstitutunun
direktor müavini,
aqrar elmləri doktoru, professor.